

Moderne landbouw in een kleinschalig landschap

Een blik op Zuid-Limburg

Moderne landbouw in een kleinschalig landschap

Een blik op Zuid-Limburg

Het bestuur van LLTB-regio Zuid-Limburg

Jos Brands

Voorzitter | Verenigingszaken

Gemeente: Gulpen-Wittem, Vaals
jbrands@lltb.nl
06-20602094

Peter Erkens

Bestuurslid | RO

Gemeente: Brunssum, Heerlen,
Kerkrade, Landgraaf
perkens@lltb.nl / 06-51228836

Bert Merx

Bestuurslid | Water

Gemeente: Gulpen-Wittem, Simpelveld
bmerx@lltb.nl
06-23612592

Gaston Lemlijn

Vicevoorzitter | Natuur, Flora en Fauna

Gemeente: Eijsden-Margraten, Meerssen
glemlijn@lltb.nl
06-51987505

Jos Keijbets

Bestuurslid | RO

Gemeente: Valkenburg ad Geul, Voerendaal
jkeijbets@lltb.nl
06-46112025

George Salden

Bestuurslid | Duurzaamheid

Gemeente: Sittard-Geleen, Stein
gsalden@lltb.nl
06-22730716

Wil Janssen

Penningmeester | Activiteitencommissie

Gemeente: Onderbanken, Schinnen
wjanssen@lltb.nl
06-13749710

Monique Kerckhoffs-Schuurman

Bestuurslid | Water en Communicatie

Gemeente: Beek, Nuth
mkerckhoffs@lltb.nl
06-15074514

Rebecca Steinbusch-Lacroix

Bestuurslid | MFL en Communicatie

Gemeente: Eijsden-Margraten, Maastricht
rsteinbusch@lltb.nl
06-52436850

Inhoudsopgave

VOORWOORD	4
INLEIDING	5
WEERSPIEGELING	6
WAAR STAAN WE VOOR?	10
GRONDGEBRUIK	12
AKKERBOUW	14
MELKVEEHOUDERIJ	16
RUNDVLEESVEEHOUDERIJ	17
FRUITTEELT	18
VARKENSHOUDERIJ	20
PLUIMVEEHOUDERIJ	21
GEITENHOUDERIJ	22
PAARDENHOUDERIJ	22
MULTIFUNCTIONELE LANDBOUW	24
BIOLOGISCHE LANDBOUW	29
WAAR GAAN WE VOOR?	30
TOT SLOT	36

VOORWOORD

Op 1 januari 2018 zijn de drie Zuid-Limburgse afdelingen van de Limburgse Land- en Tuinbouw Bond gefuseerd tot LLTB-regio Zuid-Limburg. Een nieuw begin, een nieuw elan, met nieuwe en ervaren bestuurders. Ondanks dat de fysieke afstand groter is geworden, streeft het nieuwe bestuur ernaar dichterbij de leden en dichterbij de maatschappij te komen.

We constateerden dat dit een hele uitdaging is. De maatschappij kijkt kritisch mee over de schouder van de boer en ondanks dat we een 7,7 als rapportcijfer scoren, worden we vaak geconfronteerd met negatieve berichtgeving in de media. De LLTB-leden hebben hoge verwachtingen van hun bestuursleden en zijn ook kritisch. Maar we merken dat leden het op prijs stellen als we luisteren naar wat er speelt in het veld, als we vertellen waar we mee bezig zijn en wat het standpunt van het bestuur is.

Om antwoord te kunnen geven op vragen die zowel in de maatschappij als bij onze leden leven is het bestuur gekomen tot dit document, waar elk van de negen bestuursleden van regio Zuid zijn of haar steentje aan heeft bijgedragen en dat door het voltallige bestuur wordt onderschreven.

Jos Brands
Voorzitter LLTB-regio Zuid-Limburg

4

INLEIDING

Nationaal Landschap Zuid-Limburg is een delicaat evenwicht tussen natuur, recreatie en een sterke economische motor: de agrosector. Nergens in Nederland is het samenspel tussen boeren, burgers en buitenlui nadrukkelijker aan de orde. Dat vraagt wederzijds begrip en respect van en voor alle partijen die in het Zuid-Limburgse buitengebied actief zijn.

Al jaren krijgt de sector waardering voor de manier waarop hij zich staande houdt binnen het krachtenveld van wereldmarktprijzen en wet- en regelgeving. We kunnen echter niet ontkennen dat met name de laatste jaren de verstandhouding wel eens wordt beproefd. Thema's als grote schuren, grootschaligheid en dierenwelzijn zullen u niet onbekend in de oren klinken. Iedereen heeft wel een mening over de landbouw en uit die ook vaak. De hedendaagse agrarische ondernemer heeft regelmatig het gevoel met de rug tegen de muur te staan. Het gevoel 'het niet goed te kunnen doen' overheerst.

Vriend en vijand zijn het er echter over eens dat de land- en tuinbouw een cruciale rol hebben gespeeld - en nog steeds spelen - bij het ontstaan en het onderhoud van ons typisch Zuid-Limburgs landschap. Om te voorzien in zijn levensbehoefte heeft de boer zijn grond bewerkt en als bijproduct een waardevol cultuurlandschap geschapen. Een landschap waar ook de boeren erg trots op zijn.

5

Zowel economisch als maatschappelijk is het Zuid-Limburgse landschap een belangrijke factor geworden. Er spelen naast de landbouw nog vele belangen, zoals toerisme, wonen en werken. Binnen dit krachtenveld is het soms 'duwen en trekken' tussen de verschillende stakeholders. De beschreven problematiek vraagt om een toekomstgerichte strategie, waarbij meerdere scenario's denkbaar zijn. Vanuit die situatie heeft de LLTB-regio Zuid-Limburg het initiatief genomen een blik op Zuid-Limburg samen te stellen waarin door middel van een analyse van de huidige situatie ('Waar staan we voor'), op basis van feiten en omstandigheden een zo reëel mogelijk beeld van de Zuid-Limburgse agrosector wordt gegeven. Daarnaast wordt aan de hand van trends en verwachtingen een doorkijk richting 2030 gemaakt ('Waar gaan we voor'). Inclusief een beschrijving van de kansen en onder welke randvoorwaarden die tot bloei kunnen komen. Met dit document hopen wij een waardevolle bijdrage te leveren aan de discussie voor behoud van een gezonde agrarische sector met toekomst én een waardevol, aantrekkelijk landschap waar boeren, burgers en buitenlui nog steeds trots op zijn.

WEERSPIEGELING

Kijkend over het Zuid-Limburgse heuvellandschap zal niemand ontkennen dat dit een bijzonder stukje Nederland is. Vele Nederlanders wanen zich in het buitenland tijdens hun verblijf in Zuid-Limburg. De verbondenheid met de rest van Nederland is feitelijk niet zo heel groot (minder dan 5 kilometer bij Susteren). Een fractie ten opzichte van de fysieke verbondenheid met onze Europese burens. Ook wat betreft onze grondsoort is Zuid-Limburg een buitenbeentje; bijna nergens anders in Nederland is deze zeer vruchtbare lössgrond te vinden. Nergens anders in Nederland gaat de geschiedenis van de landbouw zover terug als hier. Al meer dan zeventuizend jaar geleden wisten onze agrarische voorvaders deze vruchtbare grondsoort te waarderen. Na meer dan zeventuizend jaar landbouw kan de Zuid-Limburgse löss nog steeds tot de vruchtbaarste grondsoorten worden gerekend. Over duurzaamheid gesproken: zeventuizend jaar!

De boer bewerkte de grond om te voorzien in zijn levensbehoefte en hierdoor werd het mooie cultuurlandschap geschapen, zoals we het vandaag de dag kennen. Nog steeds bewerkt de boer zijn grond om te voorzien in zijn levensonderhoud, met als gratis 'bijproduct' het mooie landschap.

6

De boer wilde minder afhankelijk zijn van subsidies en wilde toch een goede boterham verdienen. De landbouw werd multifunctioneler, zeker vanaf de eeuwwisseling werd hier sterk op ingezet. Boerderijcampings, boerderijwinkels, zorgboerderijen et cetera sprongen als paddenstoelen uit de grond. Waarbij men zich misschien niet altijd realiseerde dat deze activiteiten andere ondernemerskwaliteiten vragen dan het runnen van een landbouwbedrijf.

Een ander deel van de boeren koos voor intensiveren en schaalvergroting. Bij intensivering moeten we denken aan meer koeien per bedrijf of bijvoorbeeld het telen van meer vrijemarktproducten, zoals aardappelen en uien, die een beter verdienmodel hebben. Hier hoort natuurlijk ook een gespreide en onafhankelijke afzetstrategie bij, om in te spelen op kansen in de markt. Vandaar ook de behoefte aan opslagcapaciteit. Zonder deze opslag is de boer tijdens de oogst overgeleverd aan zijn afnemer. Een en ander vergt natuurlijk meer ondernemerschap van de boer in kwestie dan de oogst lukraak afleveren.

7

Bij schaalvergroting denken we aan meer hectares per bedrijf of ondernemer om zodoende efficiënter te kunnen werken. Deze vorm van schaalvergroting hoeft geen bedreiging voor het landschap te zijn. De Zuid-Limburgse landbouw is altijd sterk grondgebonden gebleven en is vooral een mengelmoes van akkerbouw en (melk)veehouderij. Eigenlijk een schoolvoorbeeld van de hedendaagse gepromote kringloplandbouw.

In dit document hebben we de feitelijke cijfers op basis van de meest recente CBS gegevens op een rij gezet. De conclusies die we daaruit kunnen trekken, zijn in sommige gevallen echte eyeopeners. Bijvoorbeeld dat het bouwplan (de gewassen die worden geteeld in Zuid-Limburg) procentueel niet noemenswaardig is veranderd de afgelopen decennia. Dit betekent dat de aanname dat het landschap steeds meer verschaalt door een toenemende monocultuur van onder meer maïs en aardappelen niet onderbouwd wordt door het cijfermateriaal.

Het feit dat er met de nodige emoties en beleving naar de agrarische sector wordt gekeken, loopt als een rode draad door alle vraagstukken waarmee de Zuid-Limburgse landbouw wordt geconfronteerd. Dit gevoel wordt versterkt door het gebruik van krachttermen, zoals mega, giga en groot-schalig. Waarbij wij de vraag durven te stellen of bepaalde vraagstukken hierdoor nog wel in het juiste perspectief worden bekeken.

Er ontstond ophef vanwege het feit dat ons fraai heuvellandschap zou worden bedreigd door de bouw van een handvol nieuwe schuren. Het kan er bij ons niet in dat een toerist Zuid-Limburg links laat liggen omdat er in het buitengebied één of twee loodsen zijn gebouwd. Het gevolg van deze ophef is echter wel dat diverse overheden en organisaties volledig in de kramp schieten, alsof er door de landbouw in het wilde weg wordt gebouwd. Niets is minder waar; al decennia lang staat de bouw van agrarische gebouwen in het buitengebied

hoog op de agenda bij zowel de overheden als de agrosector. Al die tijd wordt hier kritisch naar gekeken en worden hoge eisen gesteld.

Met dit voorbeeld raken we meteen één van de kernpunten van de hele problematiek, namelijk dat de probleemstelling waarmee de sector wordt geconfronteerd, continu en door de jaren heen dezelfde blijkt. Tien, twintig of dertig jaar geleden werd de opschaling van de landbouw als een bedreiging gezien. Er waren zorgen over het bouwen van nieuwe agrarische gebouwen en er werd kritisch naar gekeken via bepaalde procedures, zoals BOM+. Verbreding van de landbouw was de oplossing volgens vele beleidsmakers.

In alle redelijkheid mogen we stellen dat deze doemscenario's geen realiteit zijn geworden. Hierin hebben de land- en tuinbouw de afgelopen tientallen jaren hun verantwoordelijkheid genomen. Daar waar acuut ingrijpen nodig was, bijvoorbeeld in het erosiedossier, heeft de sector dit gedaan. Door de invoering van de niet-kerende grondbewerking is de erosieproblematiek sterk gereduceerd. Als ondanks dit succes toch blijkt dat door een veranderend klimaat meer actie nodig is, gaat de sector deze uitdaging niet uit de weg. Kijk bijvoorbeeld naar recente afspraken waarbij de sector actief haar bijdrage en inzet heeft gegarandeerd inzake klimaatadaptatie.

Op gelijksoortige wijze acteert de sector op de roep van uit de samenleving met betrekking tot andere relevante vraag-

stukken en issues. Bijvoorbeeld de zorg over de afnemende biodiversiteit, de wens om te komen tot meer – of een betere – kringlooplandbouw, de instandhouding van ons mooie cultuurlandschap, meer natuur- en omgevingsgerichte landbouw et cetera. Waarbij wij wel de zorgvuldigheid en de veiligheid van een bekwaam bestuurder willen betrachten; geen ruk aan het stuur geven, niet onverwacht vol op de rem trappen en zo min mogelijk doodlopende wegen inrijden.

Daarnaast moet er ruimte zijn voor discussie, waarbij ook (kritische) vragen mogen worden gesteld. Vragen bijvoorbeeld over een afnemende biodiversiteit in de wetenschap dat het areaal natuurgrond sterk is gestegen in Zuid-Limburg, ten koste van het areaal landbouwgrond dat sinds 2000 is gedaald van 32.000 naar 27.000 hectare. Als meer natuur niet meer biodiversiteit betekent, is dat volgens ons reden eerst een volwaardige analyse van de gestelde problematiek te maken, inclusief de daarbij behorende bedreigingen en kansen, alvorens we een weg inslaan. Om te voorkomen dat deze achteraf doodlopend blijkt te zijn.

Op deze manier willen wij als belangenbehartiger van de sector dit proces in gaan. Samen met de samenleving, de overheden en alle andere stakeholders willen wij met beide benen op de grond (in de löss in dit geval) en met respect voor elkaars belangen en opvattingen bekijken waar de kansen en mogelijkheden voor de land- en tuinbouw in Zuid-Limburg liggen.

Al in 2012 heeft de LLTB met een gelijknamige documentaire duidelijk gemaakt dat 'Boeren houden van Zuid-Limburg'. Wij kunnen u verheugd mededelen dat het nog 'aan' is. En als je van iets of iemand houdt, dan ben je ermee begaan, zorg je er goed voor en heb je er het beste mee voor. Houden van is een goede voedingsbodem om te komen tot iets moois.

WAAR STAAN WE VOOR?

In dit document geven we antwoord op twee vragen: 'Waar staan we voor?' en 'Waar gaan we voor?' Waar we voor staan wordt duidelijk aan de hand van een inventarisatie van de feitelijke landbouw anno 2019. Hiervoor is gebruik gemaakt van de meeste recente CBS-cijfers, zoals deze staan geregistreerd voor Zuid-Limburg. Daarnaast is het verloop sinds de eeuwwisseling (2000) ook meegenomen in de inventarisatie.

Het Zuid-Limburgse landschap wordt voor een groot deel bepaald door het bouwplan van de boer. De gewassen die hij verbouwt, kleuren het landschap. Dit maakt dat het grondgebruik als eerste wordt beschreven, gevolgd door een beschrijving van de verschillende sectoren binnen de Zuid-Limburgse landbouw. Per item worden de highlights belicht.

SWOT

De agrarische sector speelt, als stoffeerder van het landschap, een belangrijke rol binnen de Zuid-Limburgse samenleving. Vanuit de maatschappij zijn er nog veel wensen en uitdagingen. De landbouw is bereid de handschoen mee op te pakken, maar daarbij is samenwerking essentieel. Ook zal er oog moeten zijn voor realistische taakstellingen, waarmee naast het landschap de toekomst van de boer gegarandeerd is.

Op de volgende pagina benoemt de LLTB-regio Zuid-Limburg de volgende sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen.

10

STERKTEN

- De landbouw in Zuid-Limburg gedragen als landschapsbeheerder
- Een goede infrastructuur op vruchtbare grond zorgt voor waardevolle randvoorwaarden
- Biodiversiteit van het landschap
- Multifunctioneel landschap
- Familiebedrijven met sterke sociale verbondenheid en positieve bijdrage aan leefbaarheid op platteland

ZWAKTEN

- Burgers en consumenten hebben te weinig besef van de voedselketen
- Te grote kloof tussen boer en burger (stad en platteland)
- Vanuit het verleden ligt de nadruk teveel op conflicterende belangen tussen landbouw en overige stakeholders
- Boeren zijn niet zo sterk in communicatie
- Afhankelijkheid van steeds meer onvoorspelbare politiek

11

KANSEN

- Nieuwe verdienmodellen: extra inkomensmogelijkheden door landschapsbeheer
- Consument meer bewust maken van het voordeel van de korte ketenaanpak
- Berging van water door blauwe diensten
Denk aan boerenbuffers of infiltratie
- Stoppers bieden ruimte voor bedrijfsontwikkeling voor degenen die verder willen
- Groei multifunctionele landbouw
- Toerisme: zorgt ook voor inkomensbronnen/verdienmodellen
- Geografische ligging

BEDREIGINGEN

- Ontwikkeling van bedrijven moet mogelijk zijn
Lastig vanwege gebouwendiscussie en grondprijzen
- Beperking uitbreidingsmogelijkheden
- Demografische ontwikkelingen
- Geen budget voor agrarische natuurbeheer
- Toename verkeersdrukke
- Toename van toerisme en recreatie
- Continuïteit, maar zelfs ook toename, van wet- en regelgeving
- Afname maatschappelijk draagvlak

Tabel 1: Grondgebruik in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

		2000	2005	2010	2016	2017	2018	afwijking		
								2018	2010	2000
Cultuurgrond, totaal	ha	32338	30607	28917	27578	27352	26937	-16,7%		
Bedrijven met cultuurgrond	aantal	1570	1244	1158	966	952	928	-40,9%	% van totale oppervlakte cultuurgrond	
Grasland, totaal	ha	11868	11221	11440	10244	10190	9721	36,1%	39,6%	36,7%
Blijvend grasland	ha	9510	7448	7114	6570	6442	6250	23,2%	24,6%	29,4%
Natuurlijk grasland	ha	201	577	1072	990	1049	987	3,7%	3,7%	0,6%
Tijdelijk grasland	ha	2157	3196	3254	2684	2699	2484	9,2%	11,3%	6,7%
Groenvoedergewassen, totaal	ha	4157	3695	3599	3510	3690	3668	13,6%	12,4%	12,9%
Luzerne	ha	22	41	87	138	143	141	0,5%	0,3%	0,1%
Snijmais	ha	4088	3615	3488	3353	3518	3483	12,9%	12,1%	12,6%
Voederbieten	ha	46	31	24	20	24	23	0,1%	0,1%	0,1%
Overige groenvoedergewassen	ha					4	21	0,1%	0,0%	0,0%
Akkerbouw, totaal	ha	14693	14283	12376	12177	11857	11989	44,5%	42,8%	45,4%
Aardappelen	ha	1991	1615	1898	1968	1973	2166	8,0%	6,6%	6,2%
Akkerbouwgroenten	ha	188	236	309	546	539	509	1,9%	1,1%	0,6%
Granen	ha	7366	7681	7358	6955	6039	5917	22,0%	25,4%	22,8%
waarvan korrel/cornmais	ha	693	598	805	557	466	542	2,0%	2,8%	2,1%
Handelsgewassen	ha	143	127	169	120	122	132	0,5%	0,6%	0,4%
Suikerbieten	ha	4172	3553	2513	2503	3054	3171	11,8%	8,7%	12,9%
Overige akkerbouwgewassen	ha	112	35	15	4	14	28	0,1%	0,1%	0,3%
Pit- en steenvruchten	ha	1281	1102	1267	1389	1356	1329	4,9%	4,4%	4,0%
Appels	ha	1053	896	812	693	618	561	2,1%	2,8%	3,3%
Peren	ha	167	158	213	187	181	198	0,7%	0,7%	0,5%
Pruimen	ha	.	.	32	21	21	23	0,1%	0,1%	0,0%
Zure kersen	ha	.	.	110	105	101	102	0,4%	0,4%	0,0%
Zoete kers	ha	50	48	0,2%	0,0%	0,0%
Overige pit- en steenvruchten	ha	60	48	100	383	385	398	1,5%	0,3%	0,2%

Bron: Landbouwtelling

GRONDGEBRUIK

Het areaal landbouw(cultuur)grond in Zuid-Limburg bedraagt in 2018 26.937 hectare. In 2000 was dit nog 32.338 hectare. Dit betekent een vermindering van 5.401 hectare, oftewel bijna 17 procent in 18 jaar tijd.

Wat verder opvalt, is dat het bouwplan, het aandeel van de verschillende gewassen die op de Zuid-Limburgse landbouwgrond groeien, niet noemenswaardig is veranderd. Anders dan menigeen verwacht, is het aandeel grasland nagenoeg gelijk aan 18 jaar geleden en datzelfde geldt voor het aandeel aardappelen en mais.

Binnen de verschillende graslanden zijn er wel enkele verschuivingen geweest. Het aandeel blijvend grasland (grasland dat minimaal vijf jaar onafgebroken grasland is geweest) is gedaald ten gunste van het aandeel tijdelijk grasland. De oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat bouwland een hogere verkoopwaarde heeft dan grasland dat niet mag worden gescheurd. Veel boeren telen daarom maar maximaal vier jaar gras op een perceel, zodat het grasland 'tijdelijk grasland' blijft.

Het aandeel natuurlijk grasland is gestegen van 200 hectare naar bijna 1.000 hectare. Dit is het gevolg van de uitbreiding van het agrarisch natuurbeheer. Steeds meer boeren hebben contracten afgesloten om tegen een financiële vergoeding landschappelijke elementen, zoals heggen, hoogstam

boomgaarden, poelen en graften te beheren en te onderhouden. Niet alleen agrarische ondernemers hebben dit gedaan. Ook zeer veel particuliere grondbezitters zijn zich hiervoor gaan inzetten. Tot 2021 is de financiering geregeld. Daarna wil de provincie zich financieel terugtrekken. Een nog op te richten landschapsfonds moet zorgdragen voor verdere financiering van het agrarische natuurbeheer ten behoeve van het in stand houden van het cultuurlandschap.

DOORKIJK 2030

- Afname cultuurgrond door blijvende druk op aantal hectare cultuurgrond door grondclaims voor natuur, infrastructuur, energietransitie et cetera.
- Bouwplan zal niet noemenswaardig verschuiven:
 - We verwachten een blijvend hoog aandeel granen door gebrek aan het rendabel kunnen telen van alternatieve rassen in verband met de aanwezigheid van hellingen en perceelvormen en grondsoort (zie hoofdstuk akkerbouw);
 - Aardappelteelt zit op zijn maximum. In verband met vruchtwisseling is uitbreiding van aardappelteelt haast onmogelijk (zie hoofdstuk akkerbouw);
 - We voorzien dat druk op het areaal grasland ontstaat door afname van de rundveestapel (zie hoofdstuk melkveehouderij).
- We voorzien een afname van agrarische natuurbeheer, wanneer het landschapsfonds uitblijft.

12

13

Tabel 2: Akkerbouw in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

		2000	2005	2010	2016	2017	2018
Akkerbouw, totaal	ha	14693	14283	12376	12177	11857	11989
Akkerbouw bedrijven	Aantal	1041	795	675	608	583	578
Aardappelen	ha	1991	1615	1898	1968	1973	2166
Suikerbieten	ha	4172	3553	2513	2503	3054	3171
Granen	Totaal granen	ha	7366	7681	7358	6955	6039
	Gerst totaal	ha	1274	1452	1579	1537	1293
	Gerst, winter	ha	651	757	1139	1145	913
	Gerst, zomer	ha	623	695	440	391	376
	Tarwe totaal	ha	5216	5352	4862	4594	4011
	Tarwe, winter	ha	4999	5036	4669	4524	3936
	Tarwe, zomer	ha	217	316	193	70	203
	Haver	ha	18	31	5	56	86
	Triticale	ha	143	194	94	67	64
	Rogge, geen snijrogge	ha	22	50	12	3	17
	Mais, corncobmix	ha	76	24	21	13	16
	Mais, korrel	ha	616	574	784	544	450
Akkerbouwgroenten	Totaal akkerbouwgroenten	ha	188	236	309	546	539
	Erwten (groen te oogsten)	ha	17	32	95	138	87
	Stamsperziebonen	ha	0	13	0	19	22
	Suikermais	ha	0	0	2	1	8
	Tuinbonen (groen te oogsten)	ha	9	12	19	0	8
	Uien, totaal	ha	90	119	179	323	340
	Winterpeen	ha	23	13	5	14	19
	Witlofwortel	ha	44	41	8	43	51
Handelsgewassen	Totaal handelsgewassen	ha	143	127	169	120	122
	Cichorei	ha	123	87	84	85	65
	Kool- en raapzaad, totaal	ha	20	37	72	30	20
	Koolzaad, winter	ha	0	0	0	65	30
	Sojabonen	ha	0	0	0	2	34
	Vlas	ha	0	1	11	0	0
	Zonnebloemen	ha	0	2	1	0	0
Peulvruchten	Peulvruchten, totaal	ha	33	25	7	17	47
	Veldbonen	ha	13	6	0	16	23
	Voedererwten	ha	21	19	0	0	24
Overige akkerbouwgewassen	ha	112	35	15	4	14	28

Bron: Landbouwtelling

AKKERBOUW

De Zuid-Limburgse löss is een zeer vruchtbare grondsoort en samen met ons gematigde zeeklimaat zorgt dit voor ideale groeiomstandigheden voor alle gewassen. Onze prehistorische voorvaders wisten al meer dan zeventien jaar geleden deze lössgrond te waarderen. Nog steeds is de grond zeer vruchtbaar. Een gegeven waarnaar met interesse wordt gekeken vanuit bijvoorbeeld de VS waar de prairiegronden pas sinds een eeuw gecultiveerd zijn.

Het aantal akkerbouwbedrijven is de afgelopen twee decennia gedaald van 1.041 naar 578. Deze daling ligt in lijn met de andere agrosectoren waarbij geconstateerd mag worden dat per tien jaar een daling van een kwart te herkennen is.

Als we kijken naar het Zuid-Limburgse bouwplan van de afgelopen 20 jaar, zien we dat op ruim 45 procent van het areaal echt graan (zonder de korrel- en/of corncobmais) wordt geteeld. Dat is behoorlijk veel. Graan levert een positieve bijdrage aan de bodemvruchtbaarheid, is niet erosiegevoelig en brengt – zeker in combinatie met de nateelt van een groenbemester – humus in de bodem. Dit laatste is ook gunstig in verband met de CO₂-opslag in de bodem.

In 2010 zien we dat er zelfs een nog groter deel van het bouwplan met granen werd beteeld. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk dat destijds de graanprijzen hoog waren.

Vanaf 2008 zorgde een combinatie van hoge olieprijsen, een toenemend gebruik van granen voor biobrandstoffen, slecht weer en speculeren op de termijnmarkten voor sterk stijgende graanprijzen. Wellicht herinnert menigeen zich de grote onrust in tal van landen, mede als gevolg van de hoge voedselprijzen die onder meer leidden tot het begin van de Arabische lente.

Na 2010 daalde de graanprijs weer. Het areaal korrelmais daalde zelfs met een derde deel. We zien dat de akkerbouw experimenteerde met al dan niet voor Zuid-Limburg 'nieuwe' gewassen. Voorbeelden zijn vlas, koolzaad, erwten en uien. Een echte blijver en constante groeier is de uienteelt. Mede als gevolg van de verplaatsing van de uienteelt binnen Nederland van het zuidwesten naar andere, nieuwe teeltgebieden stijgt het areaal in Zuid-Limburg nog steeds.

DOORKIJK 2030

- Weinig verandering in bouwplan in verband met helingen, perceelvormen en grondsoort. Dit zorgt voor beperkte mogelijkheden voor nieuwe gewassen.
- Verdere uitbreiding van de uienteelt.
- Geen tot zeer beperkte uitbreiding van de aardappelteelt.
- Schaalvergroting zet door, omdat kostprijsbeheersing nog altijd een manier is om een rendabele bedrijfsvoering in stand te houden.

MELKVEEHOUDERIJ

Van oudsher kent Zuid-Limburg een sterke rundveesector. Dit is mede het gevolg van de aanwezigheid van grasland op hellingen. Anno 2018 telt Zuid-Limburg 169 melkveebedrijven. Samen houden deze bijna 13.900 melkkoeien. Dit zijn er gemiddeld 82 per bedrijf, ruim onder het landelijke gemiddelde van 100 melkkoeien per bedrijf. Als gevolg van het einde van het melkquotumtijdperk in 2015 is het aantal melkkoeien toegenomen tot ruim 15.500 stuks (evenveel als in 2000). De invoering van het fosfaatrechtensysteem heeft weer geleid tot een daling met 1.650 stuks. Het aantal stuks jongvee dat uiteindelijk bedoeld is om melkkoe te worden, is nog verder gedaald. Als gevolg van de fosfaatwetgeving zijn veel melkveehouders minder jongvee en meer melkkoeien gaan houden.

Momenteel is een trend te zien in differentiatie van melkstromen. De meeste melkveehouders in Zuid-Limburg leveren

Tabel 3: Melkveehouderij in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

Bedrijven		2000	2005	2010	2016	2017	2018	afname
Melk- en kalfkoeien (→= 2 jaar)	aantal	339	234	206	179	189	169	-50,1%
Jongvee voor de melkveehouderij	aantal	439	287	229	204	211	190	-56,7%
Dieren								
Melk- en kalfkoeien (→= 2 jaar)	aantal	15889	12772	13325	15550	15038	13889	-12,6%
Jongvee voor de melkveehouderij	aantal	16393	12163	12051	13136	12798	10593	-35,4%

Bron: Landbouwtelling

aan de coöperatieve fabriek in Born. Deze fabriek is recentelijk aangepast, zodat verschillende melkstromen kunnen worden ontvangen. Op dit moment worden reguliere melk en pro weidemelk/VLOG-melk geleverd. De leveranciers van laatstgenoemde melk moeten aan extra voorwaarden voldoen met betrekking tot blijvend grasland. Dit kan het areaal van blijvend grasland in de regio stimuleren.

DOORKIJK 2030

- Geen uitbreiding melkveestapel, zeer beperkte nieuwbouw.
- Afname aantal melkveebedrijven zet door.
- Afname aantal melkkoeien in verband met quotering fosfaatwetgeving.
- Aanhoudende schaalvergroting door onder meer toenemende regeldruk, zoals verplicht alle stallen emissiearm in 2030 en fosfaatrechten.
- Lokale afzet biedt voor een enkeling kansen, maar is moeilijk en slechts voor een klein aantal een optie. Het merendeel moet mee op de wereldmarkt.

16

RUNDEVLEESVEEHOUDERIJ

Vleesvee werd in het verleden vaak als neventak op een melkvee- of akkerbouwbedrijf gehouden. Door de hogere vleesprijzen was dit ook op kleine schaal rendabel. Dit maakte het ook voor een akkerbouwer interessant akkerbouwongeschikte percelen of gedeeltes ervan als weiland te gebruiken voor vleesvee. Maar door een sterke vleesprijzdaling is dit op deze schaal niet meer rendabel. Het gevolg is dan ook een sterke vermindering (32 procent) van vleesvee in Zuid-Limburg tot 10.663 stuks.

De totale rundveestapel in Zuid-Limburg is de laatste 18 jaar van bijna 48.000 stuks gedaald tot ruim 35.000 stuks.

17

DOORKIJK 2030

- Verdere afname van rundvleeshouderij in verband met de rentabiliteit, de gevolgen van de fosfaatwetgeving en de verkoop van fosfaatrechten aan de melkveehouderij.
- Afgelopen jaren sterk gedaald, maar sinds drie jaar gestabiliseerd. Vanaf hier kan het twee kanten op, afhankelijk van hoeveel ruimte wet- en regelgeving bieden.
- Afname rundvleeshouderij kan voor afname graslandareaal zorgen.
- Voor beperkt aantal rundvleeshouders kan lokale afzet kansen bieden.

Tabel 4: Vleesveehouderij in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

Dieren		2000	2005	2010	2016	2017	2018	afname
Jongvee voor de vleesproductie	aantal	8975	7038	6670	7224	7179	7237	-19,4%
Vleeskalveren	aantal	1334	478	352	325	80	412	-69,1%
Overige vlees en zoogkoeien	aantal	5150	4787	4122	2985	2897	2685	-47,9%
Stieren (→= 2 jaar), totaal	aantal	245	410	314	326	334	329	34,3%
Vleesvee totaal		15704	12713	11458	10860	10490	10663	-32,1%

Bron: Landbouwtelling

FRUITTEELT

De fruitteeltsector in Zuid-Limburg zorgt voor een prachtig pallet aan kleuren en variatie aan struiken en bomen binnen het landschap, dat per seizoen anders kleurt en oogt. Maar de fruitteeltsector kampt al een tijd met veel tegenslag waartegen de Zuid-Limburgse fruittelers zich moeilijk kunnen wapenen. Het startte in 2014 met de Ruslandboycot. In 2016 zorgde hagel voor flinke schade. In 2017 was het nachtvorst die voor enorme schade aan de fruitgewassen zorgde. 2018 was vervolgens weer een jaar met weers-extremen. Tijdens de bloei waren er enorme regenbuien en daarna volgde grote droogte tot aan de oogst. Deze weers-extremen kwamen de kwaliteit en bewaartijd van het fruit niet ten goede, waardoor de beoogde inkomsten wederom lager uitvielen dan gehoopt.

Een groot deel van de fruittelers zit dan ook na al deze misère in de financiële problemen. De toekomst van de fruitteeltsector in Zuid-Limburg is onzeker, vooral ook omdat slechts bij een handjevol fruittelers een opvolger in beeld is. De weersextremen vragen om een andere manier van het beschermen van de gewassen, bijvoorbeeld door het inzetten van hagelnetten en waterbuffers. Hiervoor is medewerking nodig vanuit de overheid voor middelen en vergunningen. Het areaal is tot 2018 in Zuid-Limburg redelijk gelijk gebleven. De laatste twee jaar is een kleine verschuiving waarneembaar, waarbij van appels is overgegaan op perenteelt. Het areaal

18

kleinfruit groeide enigszins door (her)opstart en aanplant van nieuwe rassen, zoals de kiwibes.

De toekomst van de fruitteeltsector is in gevaar. Men zou in eerste instantie een schaalvergroting verwachten, maar het is onwaarschijnlijk dat de kleine groep lokale fruittelers die overblijft de intentie heeft extreem op te schalen. De komende jaren moeten uitwijzen welke toekomst er is voor de fruitteeltsector in Zuid-Limburg.

DOORKIJK 2030

- Krimp door slechte financiële situatie fruittelers.
- Beperkte schaalvergroting.
- Teelt-ondersteunende maatregelen, zoals hagelnetten en waterbuffers.

Tabel 5: Fruitteelt in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

Oppervlakte	perioden	2000	2005	2010	2016	2017	2018
Pit- en steenvruchten, totaal	ha	1281,34	1102,03	1266,81	1388,81	1355,76	1329,45
Appels	ha	1053,45	896,24	811,56	692,93	617,9	561,31
Peren	ha	167,49	158,27	212,81	186,75	180,97	197,7
Pruimen	ha	.	.	31,98	21,04	21,27	22,61
Zure kersen	ha	.	.	110,33	104,79	100,73	102,05
Zoete kers	ha	49,64	47,72
Overige pit- en steenvruchten	ha	60,4	47,52	100,13	383,3	385,25	398,06
Bedrijven							
Pit- en steenvruchten, totaal	aantal	212	165	201	275	298	292
Appels	aantal	168	141	137	89	86	77
Peren	aantal	109	93	106	62	58	54
Pruimen	aantal	.	.	61	28	28	26
Zure kersen	aantal	.	.	24	16	15	15
Zoete kers	aantal	38	36
Overige pit- en steenvruchten	aantal	80	58	77	201	203	206

Bron: Landbouwtelling

19

VARKENSHOUDERIJ

Het aantal varkens en – daarmee samenhangend het aantal varkenshouderijen – is de laatste twintig jaar sterk teruggelopen in Zuid-Limburg. Beiden zijn met ongeveer driekwart verminderd. Volgens de CBS-gegevens zijn er nog 21 bedrijven die zich actief met de varkenshouderij bezig houden. Onze inschatting is dat binnen deze groep een tiental bedrijven kunnen worden aangemerkt als bedrijven waar de varkenshouderij voor een substantieel deel van het inkomen zorgt. Door de toenemende eisen aan bijvoorbeeld stal-emissie moeten deze bedrijven in de toekomst rekening houden met verplichte investeringen. Ongetwijfeld zijn er bedrijven die dan stoppen.

Kansen in directvermarketing in de korte keten zijn beperkt en lastig. Er zit een hele keten tussen de boer en het uiteindelijke eindproduct. Dit vergt een hele organisatie met de daarbij behorende kosten, wil een ondernemer deze totale keten in eigen hand houden.

DOORKIJK 2030

- Bestaande bedrijven zijn sterk, gesterkt door het verleden.
- Kleine afname door stoppers.
- Zeer beperkte kansen voor korte keten.

20

Tabel 6: Varkenshouderij in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

Bedrijven	periode	2000	2005	2010	2015	2017	2018	afname
Varkens, totaal	aantal	82	44	27	20	16	21	-74%
Fokvarkens	aantal	42	19	11	10	8	11	-74%
Vleesvarkens	aantal	70	40	21	14	15	16	-77%
Dieren								
Varkens, totaal	aantal	63673	37305	26258	20362	17598	17111	-73%
Biggen	aantal	28472	15927	11418	9060	7960	8901	-69%
Fokvarkens	aantal	7220	4363	2582	3467	3270	3358	-53%
Vleesvarkens	aantal	27981	17015	12258	7835	6368	4852	-83%

Bron: Landbouwtelling

PLUIMVEEHOUDERIJ

Het aantal pluimveehouders in Zuid-Limburg is in de loop der jaren gereduceerd tot zeven leghennenhouders en twee kalkoenenhouders. Het aantal dieren is echter op peil gebleven. Het merendeel van deze bedrijven beschikt over moderne, jonge stallen. Eieren zijn een perfect product om regionaal af te zetten in de korte keten. De in verhouding kleinere leghennenhouders (vijf van de zeven) weten op deze manier met succes het hoofd boven water te houden.

DOORKIJK 2030

- Weinig verandering in aantal dieren en bedrijven.

21

Tabel 7: Pluimveehouderij in Zuid-Limburg van 2000 t/m 2018

Bedrijven	periode	2000	2005	2010	2015	2017	2018
Kippen	aantal	48	31	19	12	11	7
Kalkoenen	aantal	1	2	2	2	2	2
Dieren							
Kippen	aantal	240050	208120	249987	278940	274756	284672
Kalkoenen	aantal	12000	29600	30000	29000	42000	34943

Bron: Landbouwtelling

GEITENHOUDERIJ

Tijdens de hoogtijdagen van de melkquotering hebben vooral enkele oud-melkveehouders het initiatief genomen een melkgeitenhouderij te starten. Er was een goede vraag naar geitenmelk en er was een coöperatie die de melk kwam ophalen. Het imago van de geitenmelk was duurzaam.

Door diverse omstandigheden is er momenteel nog maar één geitenhouder actief in Zuid-Limburg. Mede door weerstand van de maatschappij en het provinciaal beleid wordt er geen uitbreiding verwacht richting de toekomst.

DOORKIJK 2030

- Weinig tot geen uitbreiding van het aantal melkgeitenhouderijen.

PAARDENHOUDERIJ

De paardenhouderij was vroeger sterker verbonden aan de agrarische sector dan tegenwoordig. Voor particulieren was het houden van een paard vaak een (bijna) onbetaalbare hobby. Onder andere door een afname van het aantal agrarische bedrijven is ook het aantal agrarische bedrijven met paarden volgens de Landbouwtelling sterk gedaald. Uit de provinciale rapportages 'Limburgpaardensport' uit 2010 en 2017 blijkt echter dat ruim zestig procent van alle paarden in particulier bezit is en dat dit percentage stijgende is.

In datzelfde Limburgs Paardensportplan werd Zuid-Limburg door de provincie als paardenrecreatiegebied aangewezen. Het unieke Limburgse landschap en de toeristische dynamiek zou voor de paardenrecreant interessant kunnen zijn. Economische gezien liggen hier kansen. Daarnaast is de voormalige gemeente Nuth door de provincie aangewezen als één van de drie paardensportgemeenten.

Ook in de paardenhouderij heeft een professionaliseringslag plaatsgevonden en de paardensporter stelt hogere eisen aan de huisvesting en de accommodatie waar hij zijn sport wil beoefenen. De afgelopen jaren zijn enkele bedrijven in Zuid-Limburg omgevormd tot moderne hedendaagse paardenhouderijen. In de toekomst zullen er wellicht nog enkele volgen; we verwachten geen grote aantallen.

22

Hoge welzijnseisen vergen meer ruimte per paard: grotere of open stallen, vrije uitloop. Nieuwe huisvestingssystemen als paddockparadise en actiefstal doen hun intrede. Welzijn kan hiermee een kans zijn voor Zuid-Limburg om een kwaliteitsimpuls te geven aan verouderde bedrijven. Het herstel van landschapselementen langs rijplaatsen, paddocks en weides kan de biodiversiteit doen groeien. Voor het houden van paarden zijn schrale graslanden noodzakelijk, voor hooi en beweiding. De groei van het aantal paarden kan daarom leiden tot een groei van het areaal grasland.

DOORKIJK 2030

- Toename van het aantal paarden en paardenhouderijen zet voort.
- Ook het aantal en de kwaliteit van ruiterroutes neemt toe.
- Kwaliteitsverbetering van de gevestigde paardenhouderij.
- De ontwikkeling dat ondernemers hun bedrijf omvormen naar paardenhouderij zet door. Dit biedt stoppende agrariërs de kans om hun bedrijf voort te zetten.

23

MULTIFUNCTIONELE LANDBOUW

Rond de eeuwwisseling zijn veel agrarische ondernemers gestart met een zogenaamde verbredingstak. Bij verbrede landbouw moeten we denken aan agrotourisme, verblijfsrecreatie en horeca, boerderijwinkel of huisverkoop, zorgboerderijen, boerderijeducatie, stalling van goederen, verwerking van landbouwproducten, agrarisch natuurbeheer, agrarische kinderopvang, energieproductie et cetera. Het doel was om op deze manier een welkome aanvulling op het gezinsinkomen te verkrijgen.

Achteraf kunnen we concluderen dat het starten van een verbredingsactiviteit andere kwaliteiten vergt van een ondernemer dan het runnen van een agrarisch bedrijf. Van de oorspronkelijk gestarte bedrijven met een verbredingstak is er uiteindelijk ook weer een behoorlijk deel gestopt. Zo'n verbredingstak eist nu eenmaal een aanzienlijke portie aan professionele aandacht en inzet van arbeid. Dit doe je er niet zomaar even bij.

Binnen veel verbredingstakken hebben vervolgens professionaliseringsslagen plaatsgevonden. Denk aan certificeringen, kwaliteitseisen en professionele samenwerkingsverbanden. Dit heeft binnen bepaalde sectoren mede gezorgd voor een afname en minder nieuwkomers. Daarnaast kunnen we stellen dat voor diverse verbredingsactiviteiten, ondanks dat de markt in Zuid-Limburg nog niet verzadigd is, weinig

24

ruimte is als gevolg van lokale regelgeving. Te denken valt aan boerderijcampings en zorgboerderijen. De sector wil het agrarische natuurbeheer graag uitbreiden, maar hier zorgt de problematiek van het inperken van het beschikbaar gestelde budget voor onzekerheid rondom de voortzetting.

Bij de verwerking van landbouw- of streekproducten en verkoop aan huis is vooral de kwantiteit van de afzet een uitdaging. In deze mag meer van de medemens verwacht worden in practice-what-you-preach-houding. We ervaren dat het idee van 'liever lokaal' niet altijd wordt omgezet in daden. Slechts voor enkele bedrijven worden er kansen en mogelijkheden voorzien op gebied van boerderijeducatie. Zuid-Limburg kent enkele boerenbedrijven die door middel van certificering een professionele manier boerderijeducatie aanbieden.

25

Agrarische kinderopvang is een redelijk nieuwe vorm van verbreding en we verwachten in deze tak zeker mogelijkheden, maar wederom is dit voor een select groepje agrarische ondernemers weggelegd.

Op verschillende vlakken van de multifunctionele landbouw zijn samenwerkingsverbanden ontstaan. Zo hebben de zorgboerderijen de Coöperatie zorgboerderijen opgericht. Andere voorbeelden zijn Vereniging Kampeer Boer (Vekabo, boerderijcampings), Boerderij Educatie Nederland (BEN), Vereniging Agrarische Kinderopvang (VAK), Federatie Landbouw en Zorg (FLZ), Boer en Natuur, Landwinkel en PAARD (sectorgroep Paardenhouderij).

De conclusie is dat de multifunctionele landbouw niet meer weg te denken is in Zuid-Limburg. Op veel bedrijven is het starten van een MFL-tak een succes geworden en zorgt het voor een substantieel deel van het inkomen. Er zijn nog kansen voor bedrijven om te starten met een verbredingstak. Daarbij moet men zich vooraf goed informeren en realiseren waar de kansen liggen en welke randvoorwaarden nodig zijn om zo'n kans tot een succes te maken.

DOORKIJK 2030

- Beperkte toename in diverse takken.
- Zorgboerderij en kinderopvang zijn afhankelijk van overheidsbeleid, zoals WMO en kinderopvangtoeslag.
- Professionalisering wordt voortgezet.

Tabel 8: Multifunctionele landbouw in Limburg van 1999 t/m 2016

Multifunctionele landbouw (heel Limburg)	Perioden	1999	2005	2011	2016	Verandering (%)
Totaal aantal landbouwbedrijven		7421	5607	4820	3893	-48
Verkoop aan huis	aantal	613	650	408	316	-48
Stalling van goederen of dieren	aantal	116	173	192	106	-9
Agrotourisme	aantal	200	229	198	120	-40
Verwerking landbouwproducten	aantal	87	72	85	46	-47
Zorglandbouw	aantal	34	31	55	34	0
Aquacultuur	aantal	.	4	1	0	
Loonwerk voor derden	aantal	.	196	199	140	-29
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer	aantal	379	737	466	336	-11
Agrarische kinderopvang	aantal	.	.	12	5	
Boerderijeducatie	aantal	.	.	32	31	
Energieproductie, levering aan derden	aantal	.	.	53	26	
Bedrijven met MFL in Limburg					1160	
Opbrengst in % van bedrijven met verbreding						
Minder dan 10%		.	.	50	52	
10 tot 50%		.	.	33	38	
Meer dan 50%		.	.	17	10	

Bron: CBS

Tabel 9: Biologische landbouw in Zuid-Limburg van 2011 t/m 2017

Onderwerp	Perioden	2011	2015	2016	2017	Aandeel van totale landbouw (%)
Bedrijven	aantal	19	14	15	14	1,46
Akkerbouw	aantal	9	11	11	8	1,37
Tuinbouw open grond	aantal	7	5	10	8	2,21
Tuinbouw onder glas	aantal	0	1	1	0	0
Grasland en groenvoedergewassen	aantal	15	11	12	12	1,5
Grasland	aantal	15	11	12	11	1,49
Groenvoedergewassen	aantal	3	4	3	5	0,98
Rundvee	aantal	9	6	6	5	1,34
Schapen	aantal	2	2	1	2	2,56
Geiten	aantal	1	2	2	2	6,67
Varkens	aantal	0	0	0	0	0
Kippen	aantal	0	1	0	0	0
Oppervlakte/dieren						
Akkerbouw	are	8488	16333	16521	15641	1,32
Tuinbouw open grond	are	1087	1017	2563	1992	1,24
Tuinbouw onder glas	m ²	0	800	800	0	0
Grasland en groenvoedergewassen	are	44113	33066	31878	26649	1,92
Grasland	are	41596	30660	29747	24599	2,41
Groenvoedergewassen	are	2517	2406	2131	2050	0,56
Rundvee	aantal	822	603	615	552	1,44
Schapen	aantal	219	49	12	14	0,14
Geiten	aantal	5	558	546	599	24,98
Varkens	aantal	0	0	0	0	0
Kippen	aantal	0	30	0	0	0

Bron: CBS

28

BIOLOGISCHE LANDBOUW

Het aandeel biologische landbouw in Zuid-Limburg blijft achter bij het landelijke gemiddelde. Ondanks de stimulans van de provincie moeten we constateren dat het animo van boeren om over te stappen op een biologische bedrijfsvoering niet groot is. De regio telt in totaal 14 biologische bedrijven. In 2011 waren dit er 19. Het aantal biologische hectares in Zuid-Limburg bedraagt 156 hectare akkerbouw, 20 hectare tuinbouw, 245 hectare grasland en 20 hectare groenvoedergewassen. Dat is in totaal 443 hectare, minder dan 1,5 procent van het totaal.

29

In het rapport 'op weg naar een goede biologisch praktijk' van de Wageningen Universiteit en Research (WUR) wordt geconstateerd dat de randvoorwaarden (bijvoorbeeld bedrijfsligging en grootte, verkaveling, grondslag, goede afzetstructuur) om de biologische landbouw tot een succes te maken in Nederland meestal voldoende aanwezig zijn. Een uitzondering hierop is onder andere het Zuid-Limburgse landschap dat door zijn kleinschaligheid en hellingen de omschakeling naar een biologische bedrijfsvoering tot een risicovol avontuur maakt, aldus het rapport.

Momenteel vindt er nauwelijks omschakeling plaats, omdat naast de problematische afzet van met name akker- en tuinbouwgewassen, er ook angst bestaat voor ziektes, plagen en onkruid bij een biologische bedrijfsvoering. Er zijn bovendien

logistieke problemen met de afzet van de biologische producten waardoor de afzet vaak stroef en onzeker verloopt. Voor gangbare ondernemers is er geen economische reden om over te stappen op de biologische teelt. In de melkveehouderij is een biologische bedrijfsvoering beter in te passen dan op akker- en tuinbouwbedrijven. Ook is de afzet van biologische melk goed geregeld.

Het is moeilijk gebleken om de traditionele landbouw met haar specialisatie en grootschaligheid te interesseren voor een biologische bedrijfsvoering. De overheid en de samenleving wil echter biologische landbouw in het gebied stimuleren. In combinatie met andere functies zoals natuur- en landschapsbeheer en natuurinclusieve landbouw zou een biologische bedrijfsvoering wellicht interessant zijn.

Om te komen tot een hoger aandeel biologische landbouw in Zuid-Limburg zullen ook de randvoorwaarden hiervoor aanwezig moeten zijn. Denk met name aan het scheppen van afzetgaranties zodat omschakelen naar biologische landbouw een succes kan worden.

WAAR GAAN WE VOOR?

Met de feitelijke analyse van de hedendaagse Zuid-Limburgse agrarische sector is de eerste vraag waar we voor staan beantwoord. Voor de beantwoording van de tweede vraag, waar we voor gaan, hebben we tien speerpunten benoemd. Dit zijn thema's/items die in de huidige discussie in meer of mindere mate naar voren komen. Per thema beschrijven we de problematiek en geven we onze zienswijze. Hiermee leggen we de fundamenten om te komen tot een door meer partijen gedragen discussie aangaande de rol en de taak van de landbouw in Zuid-Limburg.

Moderne landbouw in een kleinschalig landschap

Bewoners, bezoekers en beleidsmakers; vrijwel iedereen waardeert het landschap in Zuid-Limburg zoals het heden ten dage is. Een prachtig mozaïek dat door de eeuwen heen is ontstaan als gevolg van ingrijpen van de mens (lees: de boer). De vruchtbare lössgrond is uitermate geschikt voor allerlei landbouwactiviteiten; een gratis bijproduct is een gevarieerd cultuurlandschap. In combinatie met de voor Nederland unieke heuvels en dalen zorgt een en ander voor een aantrekkelijk landschap.

Uit de CBS-cijfers blijkt dat ook in Zuid-Limburg de agrarische bedrijven opschalen. Mechanisatie, automatisering, technologische ontwikkelingen, kostprijsverlaging en dergelijke, zorgen ervoor dat één ondernemer in staat is steeds

meer land te bewerken of vee te verzorgen. De vrees bestaat dat dit negatieve gevolgen heeft voor het landschap. De boeren in Zuid-Limburg willen op een moderne manier hun bedrijfsvoering uitoefenen om de concurrentie in de markt aan te kunnen.

Willen we een kleinschalig landschap behouden, dan zullen we een verdienmodel moeten bedenken, waarmee boeren hun concurrentiekracht kunnen behouden. Liefst geen ge- en verboden, maar stimulansen. Daarbij liggen er ook mogelijkheden om de afstroom van water te verminderen en de biodiversiteit te laten toenemen.

Kringlooplandbouw

Minister Carola Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit geeft in haar beleidsvisie aan dat ze wil inzetten op een omslag naar kringlooplandbouw in 2030. Hierbij komt zo min mogelijk afval vrij, is de uitstoot van schadelijke stoffen zo klein mogelijk en worden grondstoffen en eindproducten met zo min mogelijk verliezen benut.

Aanleiding voor deze omslag is de vrees dat onze bodem, de belangrijkste hulpbron voor de boer, uitgeput raakt. Daarnaast hebben we volgens de minister te maken met een verlies aan biodiversiteit en heeft Nederland zich gecommitteerd aan het klimaatakkoord.

Wat de uitputting van de bodem betreft, in Zuid-Limburg is hier nauwelijks sprake van. Al zeventuizend jaar vindt hier

een vorm van landbouw plaats en nog steeds beschikken de boeren over een vruchtbare grond die kwantitatief en kwalitatief goede opbrengsten voortbrengt.

Voor Zuid-Limburg biedt de kringlooplandbouw kansen. Met projecten als Duurzaam Schoon Grondwater en Slim Bemesten tonen boeren aan dat ze kunnen voldoen aan strenge milieueisen. Aangezien Zuid-Limburg een mengvorm is van grondgebonden veehouderij- en extensieve akkerbouwbedrijven, kunnen deze elkaar, wat betreft de kringloop, goed aanvullen.

Lokaal voedsel, korte ketens

De meeste producten die de Zuid-Limburgse boeren produceren, zijn bestemd voor de Nederlandse en de internationale markt. Een groot deel van die producten, zoals bieten, tarwe, aardappelen, uien, vlees en melk wordt afgezet en bewerkt door veelal op nationaal niveau opererende coöperaties. Uitzonderingen vormen fruit – dat voor een groot gedeelte via de lokale coöperatie Fruitveiling Zuid-Limburg in Margraten zijn weg naar de consument vindt – en brouwergerst dat voor de Gulpener Bierbrouwerij als basis dient voor verschillende soorten bier.

Zuid-Limburgse boeren krijgen vaak de vraag waarom ze niet voor de regionale markt produceren. Op het eerste oog zou je immers denken dat korte ketens voor minder transportkosten en minder CO₂-uitstoot zorgen. Daarnaast kan het groene imago van het heuvelland een meerwaarde rechtvaardigen.

Feit is echter dat de meeste producten die in Zuid-Limburg worden geproduceerd nog moeten worden verwerkt. Deze verwerking vindt efficiënt en grootschalig plaats en moet aan hoge eisen en richtlijnen voldoen. Gevolg is dat de meeste producten de regio verlaten om vervolgens via de diverse ketens weer in het winkelschap in de regio terecht te komen.

Willen de Zuid-Limburgse boeren duurzaam voor de regio gaan produceren, dan moet een aantal structurele veranderingen plaatsvinden. Vraag en commitment vanuit de consument, andere producten telen, kleinschalige verwerking, nieuwe afzetkanalen, andere verdienmodellen, wijzigingen in wet- en regelgeving en productie-eisen en richtlijnen lijken een dusdanige barrière te zijn dat we vooralsnog denken dat de afzet van lokale producten in de regio in de nabije toekomst slechts op beperkte schaal plaats zal vinden.

Precisielandbouw

Veel facetten van de moderne technologische ontwikkelingen zijn ook in de hedendaagse Zuid-Limburgse landbouw terug te vinden. Positiebepaling via GPS is al op een behoorlijk deel van de bedrijven aanwezig. Hiermee is het mogelijk om nauwkeuriger bewerkingen uit te voeren. Afhankelijk van het systeem zelfs tot op twee centimeter nauwkeurig. Ook het plaats-specifieker toepassen van gewasbeschermingsmiddelen en mest behoort tot de mogelijkheden. Hiermee wordt de teelt duurzamer en leidt het tot besparingen.

De GPS-techniek wordt in de vlakke delen van ons land ingezet als broodnodig hulpmiddel in de biologische landbouw. Hierdoor is het mogelijk om met mechanische onkruidbestrijders (bijvoorbeeld een schoffelmachine) zeer kort langs de gewassen te rijden en wordt veel handwerk voorkomen. Maar de perceelvorm en -grootte in combinatie met hellingen maakt dat deze techniek en daarmee samenhangend de biologische akkerbouw in Zuid-Limburg nog weinig voorkomt.

Een van de nieuwste ontwikkelingen is de toepassing van (kleine) robots om gewassen te verzorgen. Deze kunnen dag en nacht bijvoorbeeld onkruid wieden. De grootte van het perceel is minder relevant. Deze ontwikkeling zou in de toekomst toepasbaar zijn in de Zuid-Limburgse landbouw. Wellicht worden hiermee meerdere doelen verwezenlijkt. In dit verband is de ontwikkeling van zo'n robot op de nabij gelegen universiteit van Aken interessant voor de sector in Zuid-Limburg. De ontwikkeling van deze robot genaamd Etarob is al in een vergevorderd stadium.

Precisielandbouw kan veel bieden voor de sector. Daarnaast kan de techniek helpen om meerdere gestelde doelen te halen.

Ruimtelijke ordening

Al geruime tijd discussieert men over de grote agrarische bedrijfsgebouwen in het buitengebied, waarbij vaker de toon wordt gezet alsof de landbouw hier ondoordacht mee omgaat. De realiteit is echter dat reeds decennia lang met aandacht wordt gekeken naar de optimale inpassing van

32

gebouwen in het landschap. Een ontwikkeling van de laatste jaren is dat de betrokken stakeholders gezamenlijk aan tafel zitten in een casusteam, waarbij de bouw en inpassing vanuit de verschillende expertises worden bekeken. Uit onderzoek is gebleken dat dit tot gedragen oplossingen leidt. Van overheidswege constateren we een angst dat veel latent aanwezige uitbreidingsmogelijkheden, die bestaan in de huidige bestemmingsplannen, zouden kunnen worden verwezenlijkt. Vanuit de realiteit kunnen we echter constateren dat het Zuid-Limburg breed in de toekomst maar om een handvol gevallen gaat. Bij een juiste inpassing vormen deze enkele gebouwen, naar onze mening, geen enkele bedreiging voor het Zuid-Limburgse landschap.

33

Door het grote aantal stoppers de komende jaren verliezen sommige gebouwen hun oorspronkelijke functie. Dit geldt ook voor diverse historische gebouwen die onderdeel vormen van ons cultureel erfgoed. Bij gebrek aan perspectief dreigt verloederding. Dit is maatschappelijk een ongewenst scenario. Voor behoud en verbetering van kwaliteit is het belangrijk dat ruimte wordt geboden voor vervangende functies.

Zuinig en meervoudig ruimtegebruik (Verklaring van Roermond)

Uit recente CBS-cijfers blijkt dat het oppervlakte cultuurgrond in Zuid-Limburg al tientallen jaren sterk afneemt, als gevolg van andere grondclaims. Voor de LLTB was en is dit een doorn in het oog. Dat heeft er reeds in 2009 toe geleid dat de zogenoemde 'Verklaring van Roermond' werd

opgesteld; een intentieverklaring tussen de LLTB en de provincie Limburg om zuiniger grondgebruik te stimuleren en onder andere meervoudig grondgebruik te promoten. Anno 2019 constateren we echter dat de onttrekking van landbouwgrond nog steeds doorgaat. Voor boeren en tuinders is grond onontbeerlijk. Ze produceren er voedsel, onderhouden het landschap en verdienen er een boterham. Het bestuur van LLTB-regio Zuid-Limburg wil dat er ook voor een volgende generatie landbouwers nog bestaansmogelijkheden zijn in Zuid-Limburg. Het LLTB-regiobestuur roept provincie Limburg, maar ook andere instanties, op de daad bij het woord te voegen, de afname van landbouwgrond een halt toe te roepen en meer werk te maken van slimme combinaties op dit gebied. Denk bijvoorbeeld aan boerenbuffers en boerennatuur.

Water in Balans

Door het heuvelachtige karakter van Zuid-Limburg kunnen bij hevige regenbuien in korte tijd grote hoeveelheden water van de hellingen afstromen. Dit kan tot overlast leiden in lager gelegen, bewoonde gebieden, zeker als grond mee van de hellingen spoelt (erosie).

Om de erosie tegen te gaan, zijn de land- en tuinbouwers in Zuid-Limburg sinds het begin van deze eeuw verplicht bij het bewerken van hun land gebruik te maken van de zogenaamde niet-kerende grondbewerking (NKG). Op deze manier blijft er meer organische stof in de bovenlaag en daardoor ook wormen die deze organische stof als voedsel gebruiken. Dit tezamen zorgt voor een beter waterinfiltratie. Het invoeren

van de NKG heeft ertoe geleid dat veel minder water en modder van de akkerbouwpercelen afspoelt.

Als gevolg van de hevige hoosbuien van de laatste jaren ontstond plaatselijk opnieuw wateroverlast. In 2018 is in een samenwerkingsovereenkomst afgesproken dat het waterschap, gemeenten, provincies, natuurinstanties, boeren en burgers extra inspanningen gaan leveren om meer water te bufferen en te infiltreren. Een bijkomend voordeel is dat door buffers en infiltratie meer water in voorraad beschikbaar is voor drogere tijden.

Voor de land- en tuinbouw is de ambitie ongeveer tien millimeter neerslag extra vast te houden. Een ondernemersgroep is onder begeleiding van de LLTB aan de slag gegaan om maatregelen te bedenken die de wateroverlast kunnen terugdringen. Dit heeft geleid tot een groslijst aan maatregelen, die vooralsnog op zeven satellietbedrijven in de praktijk worden getoetst.

Arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is ook voor de agrarische sector een uitdaging voor de komende jaren en dan met name het vinden van goed, gekwalificeerd personeel. Werkgevers hebben de grootste moeite hun vacatures in te vullen. Dit komt door ongunstige, demografische ontwikkelingen in de provincie en de lage arbeidsparticipatie ten opzichte van andere delen van Nederland. De krapte op de arbeidsmarkt mag inmiddels een factor worden genoemd die de economische groei

in Limburg en dus ook in Zuid-Limburg remt. Kansen liggen bij mensen die in de bijstand zitten of een WW-uitkering krijgen, maar ook bij mensen die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt. Het is een gezamenlijke uitdaging samen met de onderwijsinstellingen en partners aan deze problematiek te werken. Steeds meer wordt een beroep gedaan op personeel uit het buitenland. De zorg om goede huisvesting van arbeidsmigranten is daaraan gerelateerd en krijgt een steeds prominentere plek op de politieke agenda. Nederland heeft hierbij een concurrentiepositie in verhouding tot de thuislanden, waar inmiddels de economie ook meer tot bloei komt. Ook is het een probleem dat arbeid in Nederland duurder is dan in de buurlanden. Onze regio heeft daar als grensregio beduidend meer last van dan andere regio's. Voor Zuid-Limburg is deze problematiek vooral merkbaar in de fruitteelt. Er moet een integrale aanpak komen die ook voor Zuid-Limburg zijn vruchten afwerpt.

Veiligheid in het buitengebied

Ook veiligheid in het buitengebied heeft de speciale aandacht van de LLTB-regio Zuid-Limburg. Daarbij gaat het vooral om het opsporen van hennepplanten in maispercelen, diefstal van apparatuur en tractoren, maar ook verkeersveiligheid.

In samenwerking met Veilig Verkeer Nederland en de LLTB worden verkeersproblemen en knelpunten in de plattelandsgemeenten geïnventariseerd. De inventarisatie voor Zuid-Limburg maakt deel uit van een verkeerscampagne. De campagne is een initiatief van de LLTB-regio en primair

34

gericht op het vergroten van verkeersveiligheid, wederzijds respect en bewustwording van samen op de weg.

Klimaat en energie

In het kader van het klimaatakkoord hebben ook alle Zuid-Limburgse gemeenten de taak bij te dragen aan de opwekking van duurzame energie. Bij de huidige discussies is de keuze beperkt tot wind- en zonne-energie. In het kader van zuinig grondgebruik prefereert LLTB-regio Zuid-Limburg het plaatsen van zonnepanelen op daken en gebouwen. Vanwege de hoge landschappelijke kwaliteitseisen lijkt het ons niet raadzaam zonneparken aan te leggen ten koste van vruchtbare landbouwgrond en geven we de voorkeur aan windenergie.

35

TOT SLOT

Het bestuur van LLTB-regio Zuid-Limburg heeft getracht in dit document een doorkijk te geven zoals die wordt gezien vanuit het oogpunt van de boeren. Dit is gebaseerd op feiten - de CBS-gegevens zijn keihard - en op gevoelens. Gevoelens die bij ons als boeren kunnen verschillen van de gevoelens van de politici en beleidsmakers, burgers en bezoekers. Dit is soms lastig, omdat we te maken hebben met subjectieve onderwerpen als landschap, biodiversiteit en kleinschaligheid.

Voor de meeste boeren is de productie van voedsel een economische activiteit. Ze opereren in het krachtenveld van de markt en ook in Zuid-Limburg is de kostprijs van grote invloed op het inkomen van de boer. Als door extra wensen vanuit de maatschappij de kostprijs onder druk komt te staan, dan zal die maatschappij ook mee moeten denken over verdienmodellen waarbij de boeren in Zuid-Limburg gecompenseerd worden voor de extra inspanningen of beperkingen.

Het bestuur van LLTB-regio Zuid-Limburg hoopt dat dit document dient als vertrekpunt van de dialoog die de boeren willen voeren met de bewoners en beleidsmakers van Zuid-Limburg. Wat gaat goed, wat kan beter, wat is haalbaar, wat is betaalbaar.

De bestuurders van LLTB-regio Zuid-Limburg

Steegstraat 5
6041 EA Roermond
Postbus 960
6040 AZ Roermond

T 0475 – 381 711
Infolijn 06 – 8377 6001
E info@lltb.nl
W www.lltb.nl

© LLTB 2019

